

Det uferdiges dialektikk

Per Otnes

Omtale av Dag Østerberg: **Det moderne.
Et essay om Vestens kultur 1740-2000**
Oslo, Gyldendal 1999, 415 sider

Dette er et nytt stort verk fra Dag Østerberg, som er produktiv som aldri før, og ikke lenger i 'det smale format'. Verket har allerede fått bred mediadekning, referat, kritikk og ros – som vel er. Det følgende er en omtale som understreker noen hovedtrekk som neppe har stått klart for alle dem som hittil har ytret seg om boka.

En kritiker, Bjarne Riiser Gundersen (2000) kaller boka et skuffende, kjedelig leksikon. Det kan synes plausibelt, men er overflatisk, ja grunnleggende misforstått, av to grunner. En modernitetens kulturhistorie må nødvendigvis befatte seg med detaljer; kultur *er* detaljer. Nye, ikke-kjedelige mønster kan først framtre for den som arbeider seg gjennom detaljene. Og, hvordan kan noen finne leksika kjedelige? Kunnskapen som springer fra fag til fag uten annen orden enn den alfabetiske står for meg som svært spennede lesning. Med en vri på Eco's *Om biblioteket* - det spennede står alltid i artikkelen *ved siden*

av, den du ikke visste noe om på forhånd. Dessuten er leksika allment kanskje vår viktigste opplysnings-tradisjon - encyclopedistene! samfunnsrefsere, samfunnsomformere, kunnskapen ut til alle, - i seg selv en grunnpillare i moderne kultur; "den undergravende encyclopedi", med Østerbergs eget uttrykk. *Klassekampen* finner altså det undergravende kjedelig.

Samtidig er det jo en sprenglærd og mangesidig mann som skriver. Og siden det er grenser selv for den største lærdom, er det ikke til å unngå at det glipper i detaljer her og der. Kjell Olav Jensen (1999) framhever kanskje et passe knippe¹; min egen favoritt er *The dog from Baskerville* (s. 383), noe som tar all uhygge fra Doyles egen romantitel *The hound of the Baskervilles*.

Men slikt er igrunnen smålig pirk, mer en kritikk av forlaget som burde forstått å gi en lærd mann lærdere konsulenter. Østerberg har dessuten selv gjort narr av overdrevent pirk i samfunnsvitenskapelig metode – retthaveriet, "ingen skal knipe meg i noen feil", om problemstillingen er aldri så triviell. Han forsvarer ikke feiltakelser, men framhever med rett at dristighet og relevans har større verdi men oftere glemmes slik at "en-kløver-forskningen" florerer, den som ikke tar noen sjanser men til gjengjeld oppnår det lille den prøver. Her er det ikke småtterier på spill, men store ting - Løvborg, ikke Tessman.

Avgrensing: Det som ikke er "Vestens kultur"

Det ligger en streng emneavgrensing bak verket. Kultur i vid forstand "omfatter all forming av tilværelsen", mens "det snevrere kulturbegrep omfatter virksomheter og ordninger som *gjenspeiler, uttrykker og*

¹ Hvilket ikke forhindrer at det er feil i Jensens påpekninger av "feil"; jeg kan f.eks. ikke se at Østerberg spesifiserer noe årstall for Hugo's amnesti fra eksil (nevnt s. 156) "over 30 år før tiden" iflg. Jensen. Hugo måtte isåfall ha returnert før han dro, for eksilet varte vitterlig fra 1851–70.

bedømmer kulturen i den ovennevnte vide forstand" - Østerbergs egen beundringsverdig konsise definisjon. Det er altså en "kulturlivets" kulturhistorie vi står overfor - "diktning, maleri og skulptur, teater og dans... psykologi og samfunnsvitenskap... religion... musikk..." (1997:11).

Dette forklarer antakelig hvorfor denne mangeårige talsmann for "det sosiomaterielle" i liten grad tar opp dette i denne boka. Bortsett fra korte avsnitt om arkitektur og byplan er det meningsinnhold og fortolkning, ikke det "rent materielle" som er tema her. "Kulturlivet" har selvsagt også sitt materiell, teaterbygg og konsertsaler, gallerier, biblioteker, kirker, universiteter osv., men det er kanskje mindre tydelig hvordan slike størrelser "gjenspeiler, uttrykker og bedømmer" kulturen allment. Vi aner en retur til utgangspunktet - *Den sosiale realitet* (1962, bokutgave 2000), hvor meningsanalysen inspirert av den tidlige Sartre dominerer, men hvor den seinere Sartres materialisme ennå ikke er innarbeidet.²

Emneavgrensingen understreker videre Østerbergs vending bort fra det metasosiologiske, eller fra meta-resonnement i det hele. Dette er ingen diskusjon av teorier og teoretikere *om* det moderne - da måtte bl.a. Adorno og Horkheimer, Hegel og Habermas, Bauman, Latour, kanskje også Daniel Miller og Willy Guneriussen fått en helt annerledes inngående behandling. Her får de (unntatt Miller (1994) og Guneriussen (1999) som ikke er nevnt) en rolle som *eksempler* på det mer eller mindre moderne, ikke som "utenforstående" eller "frittsvevende" eksperter på det moderne som begrep. Østerberg går *zu den Sachen selbst* og tar alt fra grunnen av - en øvelse i fenomenologien, så langt.

Han skrev engang at "sosiologiens oppgave er å være samfunnets kritiker". Veien fra meta- til objekt-nivå innebærer at han nå er fullt på

² Fordi den bare såvidt var publisert, Sartre (1960).

høyde med dette program – som åpenlys, direkte kritiker av *samfunnet*, ikke bare indirekte av eller gjennom *samfunnsvitenskapen*.

Dette gjør samtidig det at Østerberg nå selv blir kritisert mer forståelig. Som tidligere nevnt (SÅ 99.1:194) virket det som han "hevet seg over kritikk" helt fram til de tre siste bøkene (1998, 1999, Nilsen og Østerberg 1998) som alle – fortjent eller ikke – har fått relativt hard medfart av noen kritikere. Det sto age av hans enorme lærdom, så lenge han skreiv om samfunns-teoretikere, tungt tilgjengelig stoff for de fleste. Men nå når han skriver om enklere fakta fra byliv, kulturliv og politikk kommer kritikken. For dette er noe mange syns de kjenner og har vel begrunna egne meninger om.

Vi kunne også se kritikken som symptom – det ville vært verre hvis den ikke kom. For det moderne er selv kritikk (bl.a. s. 37, 55 ff). Manglende kritikk kunne tyde på at *Det moderne* var a-, anti-, post-, eller trans-moderne. Slik er det altså ikke.

Det skrøpelige moderne

Jeg mener Østerberg har skrevet vesentlig for å vise for en skrøpelig skapning "det moderne" er, og hvor sterke, til tider dominerende motkreftene har vært. Det er langt fra noe entydig seierstog fram mot total dominans, slik vulgære framstillinger gjerne framholder. Det er tilbakeslag, latens, revolusjon og motrevolusjon, på politikens og kunstens områder, om og om igjen. Tydeligst kanskje der han skriver om den store franske revolusjon som "et feilslått foretakende ... fordi den frembragte så sterke motkrefter og motbevegelser". Den avslutter en moderne periode, "opplysningstiden", og innleder istedet nesten et halvt århundre - "den hellige allianse" mm. - hvor det a- og antimoderne "...preger Vesten, inntil den moderne kulturen på nytt hevder seg" (s. 93).

Akkurat dette har flere omtaler kritisert meget sterkt. Er ikke den franske revolusjon modernitetens ene, viktigste, mest studerte og heroiserte, mest skjellsettende begivenhet? Blant beundrerne kunne man nevne Sartre, ved siden av Østerbergs kritikere Jensen og Strøksnes (1999),³ for ikke å snakke om utallige skolehistoriebøker. Men vennlig fortolket mener jeg man må gi Østerberg rett i at 1789-93 nok var opplysningens fortattede *høydepunkt*, men samtidig dens *avslutning*, iallfall på mellomlang sikt. Motkreftenes styrke ble grovt undervurdert, og det tok nesten 50 år før en ny stor frihetsbølge hadde framgang - en stund. Det kan minne om hva Habermas (1999) skriver om en moderne bevegelse, i mindre skala, men med en viss likhet i forløp - 1968: "studentopprøret eller den nykonservative reaksjon som det utløste".

Østerbergs sluttord åpner for mange muligheter i framtida, alle "kanskje", herunder former for oppløsning av det moderne. Men for de som slutter seg til synet på det moderne som "noe mer skjørt og spinkelt enn de på forhånd var klar over" (s. 401), framholder han særlig to holdninger, mistro og engstelse. De første, *mistroiske* vil søke å finne rom for flest mulig ekstra-moderne trekk innen det moderne: "Alt som er annerledes, vil det være rom for her". Tanken går til Lyotard (1986) som er omhyggelig med å framheve at det postmoderne ikke er noen ny (historisk) fase, men en vending *innen* det moderne. Men the catch of it hos Østerberg er at dette gjelder "friromskunsten" som da forutsettes å ikke bli "...*helt* selvstendig...", men underordner seg vitenskapens, jussens og moralens institusjoner" (s. 397). Her er ingen fred, men varig strid i vente. For kunst og kultur med samfunnskritisk, samfunnsendrende intensjon og virkning er neppe døde, bare på leit etter nye uttrykksformer.

³ Strøksnes har prøvd seg som slakter, men maska glipper: Det moderne blir ikke "overskygget av andre kulturelle fenomener (s)om den franske revolusjonen". Den var politisk, men ikke kulturelt minneverdig - rett og slett ikke noe kulturelt fenomen. Stryk for Strøksnes, som heller ikke forstår at Händel, hvis man nå absolutt må veie, var "mer moderne" enn Monteverdi, rett og slett fordi han forsto å skaffe seg et publikum som ikke var adel eller presteskap. Fri entreprenør, ikke i det livegenskap som f.eks Mozart måtte flykte fra.

De neste, de *engstelige*, vil nok også bifalle større deler av friomskulturen, men med en bevissthet om at moderniteten er "en kultur i en utsatt stilling" som påkaller det bredest mulige forsvar. Fortsatt kulturkamp med andre ord, om eller innen moderniteten. Han var kanskje kultivert, trønderen som da han fikk spørsmål om det var sant at alle trøndere var så fæle til å skryte, svarte: "E vi bæst – i det å?" "Vestens moderne kultur" – yeah!

Lykkes boka? Det er nok en imponerende sterk bærende visjon bak de mange kultiverte detaljene som presenteres for hel eller delvis nyvurdering, *epokje* – dette med moderniteten som storverk under press, kanskje truet av undergang. Men det lurar en følelse av at detaljene tross alt blir tydeligere enn sammenfatningene. Om jeg ikke husker feil var dette også Husserls problem. Elevene var utålmodige etter de store synteser, men mesteren svarte "ikke disse store sedler, glem ikke de små myntene".

Elite versus bredde

Det framheves (s. 21) at en kultur er enhet og samvirke mellom enkeltaktører (nyskapere), bevegelser og verker. Det er sant at alt dette behandles, men likevel med en hovedvekt på kulturens produksjons-side, mindre på resepsjonen. Det ville være å gå for langt å kalle boka *a great wol/man theory of history*.⁴ Men man kunne savne mer om kulturmottakerne, konsumenter og forståegpåere av alle slag, og institusjonene som omgir dem, fra fyrstelig salong til offentlig konsertsal, kjellerband og rytmemusikkklubb, fra leseselskapet til godstolen og pocketboka, og videre til videokroken, og det nyeste nye, øye- og ryggbrekkeren WWW, nettet, "the web". Og ikke mindre, alle disse kassetter, CDer, minidiscs og deres Walk- eller Disc-men som

⁴ Nå snakker riktignok dagens litteraturvitere om en etterfølger til nykritikkens "verket alene", en "nyhistorisme" som pånytt gir anseelse til studiet av forfatterlivenes biografiske detaljer. "De stores liv" er forsåvidt inne igjen.

for en rimelig penge fører allverdens konsertsaler ut på hverdagens gater og stier.

I samme sammenheng savnes den anonyme, folkelige kulturelle kreativiteten. Umoderne kan hende, men vurderingene har vekslet, fra Copeland som sa "the only thing you can do with a folk song is play it again louder", til Bartòk - unevnt av Østerberg - som så folkemusikken som en hovedkilde både til autensitet og fornyelse. Bartòks egen folkeinspirerte musikk kan da visst vanskelig kalles a- eller antimoderne? (Otnes 1981). Del av en bevegelse var han, og tilhengerne, publikum også, inspirert bl.a. av Grieg. Rosemaling er ikke bare lånt akantus, hardingfela ikke bare *viola d'amore* - og Garbarek ikke bare Coltrane.

La gå at politikk og økonomi faller utenfor vanlige definisjoner av kultur. Jeg savner likevel en nærmere utredning om det moderne og kapitalismen. Hos andre samtidsforfattere (f.eks. Bauman 1991) står modernitet nærmest som en slags eufemisme for kapitalismen, som har blitt anatema etter høyrebølgen, "murens fall" og "Blair-Thatcherismen". Kanskje fins det enkle svar av typen "kapitalismen er modernitetens økonomiske institusjon".⁵ Men er ikke "kapitalismen" – eller "de store konsernene" for dem som misliker uttrykket – i ferd med å kommodifisere, "sponse" osv. større deler av kulturlivet? "Systemet koloniserer livsverdenen", med Habermas' ofte siterte ord, eller det gjør livsverdnenes estetiske sider til system: "kulturindustri". Samtidig spekuleres det ofte i at stor- og mellomborgerskapet har gitt opp sin kulturbærende rolle – de kjøper eller sponser kunst de egentlig verken kjenner eller liker. Eller de har blitt *omnivorous*, altetende (Peterson & Simkus 1993) – det nye distingverende er ikke en smal, men en bredere smak – f.eks. hardrock, etnisk og Ultima.

⁵ Da overser man riktignok den nå falne "Østblokkens" kultur, som riktignok vesentlig var opposisjonell - i likhet med større deler av "vestlig" kultur i dette henseende; opposisjonell den også. Men den østlige, ikke-kapitalistisk høykultur gjorde alt i alt heller lite ut av seg.

Heldigvis finner vi begynnelsen på en slik utredning i andre av Østerbergs nyere bøker (1997), særlig kap. 2, "Kunsten som sosial institusjon og som sosial konstruksjon", som slutter med et program enten om å se kunsten som "mer eller mindre fordreid kommunikasjon", eller om å "prøve å dekonstruere eller demontere selve kunsten som institusjon, og vise den som et sosialt felt gjennomtrengt av makt- og herskeforhold" (s. 58). *Det moderne* er en begynnelse, men her er det rom for nye arbeider, av Østerberg såvel som av andre.

Kultur i framtida

Det er naturlig å lese Østerbergs avslutning som en oppfordring til hver især om å tenke etter hva man helst skulle ha av ønsker eller håp for kulturen i framtida. Her er noen av mine:

Sosiologien har et grunntema som er *ulikheten*. Hvordan la den spille seg ut, ikke gattes over, slik at utfoldelse av evner av alle slag blir stadig mer oppnåelig for alle? "Åpne elitene" – for bred deltakelse, som blant rytmemusikerne rundt om på de mange gutte- og jenterommene. Men som likevel vil tilegne seg kulturinnholdene i dybden. Og i bredden – fremmede, lokalt lite kjente kulturers bidrag som minst likestilte. Ikke bedre enn jeg kan se er dette, kanskje i begrenset omfang, likevel i ferd med å skje. Og det er ikke bare oppslutningen om rytmemusikken som øker. Vestlig "klassisk" og fjernere "etnisk" musikk har også flere lovende utøvere og innsiktsfulle lyttere enn før. Og de svitsjer nesten hemningsløst, si fra kora til koto til kontrabass. Tilsvarende for andre kultur- og kunstarter.

Sosiologifaget må selvsagt nøye seg med en beskjeden rolle i "vestens moderne kultur". Men tidlig på 80-tallet ble sosiologien bestemt som sprunget ut av "romantikkens higen etter helhet, totalitet", et syn Østerberg delte med bl.a. Alvin Gouldner (1975), som kaller Saint-Simon *left-wing* og Comte *right-wing* romantikere. Idag nevnes

Bonald, Comte, de Maistre, Destutt de Tracy m.fl. ikke, og Saint-Simon som teknokrat (s. 134-5), ikke som sosiolog. Var de, eller deres sosiologi, før- eller a-moderne? Eller er det vurderingen av romantikken som har skiftet? Det moderne som alltid fragmentert, uten trang til visjoner om helhet.

Unntatt ifølge Østerbergs egne tre kriterier. Men hvor støtt står de?

1. "*Det frie individet*" - jeg mener det er Althusser som er opphavet til tanken om at det frie individet ikke er noen almen skikkelse, at individet i grunnen er den økonomiske entreprenøren, eieren, bedriftslederen - vi andre er ikke fullverdige individer. Isåfall må man gjerne for meg gi tanken på båten - og gjør ikke dagens bedriftsledere langt på vei det samme selv, når det snakkes om bedriftskultur med ledelse som team, topplederen som *coach* eller trener, verken *Gründer*, visjonær eller diktator. En *coach* er en som forstår å lære andre å utføre det han/hun selv ikke makter. Ideologi? Utvilsomt, men ideologier er alltid en blanding av sant og falskt.

Det frie individet kan svekkes eller bli borte på flere vis, enten ved å miste sin frihet til et kollektiv eller en førerskikkelse. Eller ved å oppløse seg i frihet, gjøre in-dividiet til mer av et *divid*,⁶ eller monadene til nomader (Deleuze & Guattari 1972). En sympatisk tanke, men desverre vanskelig å praktisere for oss som er vokst opp, vokst inn i, det modernes *wo Es war soll Ich sein* (Freud). Men vi fortsetter, vi gir oss ikke, vi forholder oss *immer strebend*: Østerberg skriver med stor sympati om Deleuze og hans "nomadologi" helt til slutt i boka (s. 388-9).

2. *Framskrittstroen* er blitt *framskrittsmyten*, en krampaktig tro på at ny teknologi, ny vitenskapelig forskning skal gi grunnlag for stadig ny, aldri sviktende "økonomisk vekst". Det er på tide å innse at det

⁶ Tenk for eksempel på Whitman's "I contain multitudes", eller Bibelens "I am legion" – det siste riktignok ikke menneske men ond ånd, offer for exorcisme.

som kalles framskritt ofte er runddans, endog tilbakeskritt - tap, ikke vinning i den større sammenheng. Personlig vil jeg nok se masseprivatbilismen som det beste bevis på at vi ikke har noe egentlig "framskritt" lenger. Idag skriver selv journalister om å "reducere bilplagen" og å sette igang "buss-skrekk-kurs" som om det var selvfølgeligheter (Sandberg 2000). Samtidig merker jeg at unge studenter ser bilen verken som ikon eller problem, men som en anonym heller kjedelig bruksting - "et kjøleskap på fire hjul".

3. *Fornuften* da til sist, jeg har nok en svakhet for den, særlig da i venstrehegelianernes klassiske form - "det virkelig er det fornuftige" tolket slik at dersom det virkelig er ufornuftig på noe punkt, så får fornuften og arbeidet gå sammen om å skape nye virkeligheter. Men det var ikke lett å få bjella på katta heller. Mus, samfunnskritikere og katter har det til felles at de får fortsette sine usikre liv, med eller uten bjeller, så lenge de varer. Med en liten vri på Bjørneboe "det er ikke helt håpløst, så vi gir oss ikke".

På to siste punkter er det også vanskelig å si seg helt enig:

Den sene Heidegger kalles representant for en kommende postmoderne kultur (s. 273): Er det ikke riktigere å kalle ham a- eller anti-moderne? Slik står det også noen få setninger før, at Wienerkretsen anså hans "skriverier som fiendtlige til en moderne kultur". En ting er det at begrepet om det postmoderne knapt var oppfunnet da Heidegger døde i 1976. En annen at det riktignok var en viss kontakt og gjensidig nysgjerrighet mellom ham og surrealistene på 50-tallet. Men René Chars "spørrende svar" på Heideggers spørsmål er i prosadikts form en høflig, men meget bestemt avvising, ja en avstandstaken (Char 1987).

"Surrealismens nederlag" (s. 295): Er ikke surrealismen fortsatt en i høy grad levende inspirasjon? Endog i sosiologien finner vi spor av den. Størrelser som Walter Benjamin og Henri Lefebvre - gjennom sistnevnte til dels også Sartre – var begge inspirert av surrealistene.

Den surrealistiske bevegelsen forstås kanskje best som en ren opposisjonsbevegelse i Touraines forstand. Og må ikke en slik forandres til det nesten ugjenkjennelige i det øyeblikk den aspirerer mot totalitet? Sammenlign Thomas Mathiesens tanker om "det uferdige": Det gjelder å holde det uferdige uferdig, alltid i virksom opposisjon, aldri avsluttet, stivnet, "etablert". Å gi en opposisjonsbevegelse makt eller flertall endrer dens grunnleggende karakter. Breton m.fl. ønsket neppe å gå ut for å gjøre allverden til surrealist, bare å representere en permanent utfordring, noe de vel langt på vei har oppnådd. Tenk på Oulipo-litteratene, slike som Calvino, Queneau, Perec, i Norge "vestlandssurrealistene", f.eks. Fløgstad, Økland.

Ånd, kropp og spenning

Jeg har fått sympati for Østerbergs engstelse for det moderne som en tander plante som fortjener å hegnes om, og blir gjerne med på det. Men jeg kan heller ikke la være å undres om ikke det moderne likevel, eller samtidig, er ganske robust – i stand til å tåle endring endog i grunnleggende trekk, ja, at det trenger dette fordi noen begrensninger kan virke nærmest uutholdelige:

Etter lesningen er min fornemmelse at den moderne bevegelse er nesten ren ånd. *Habeas corpus*, javel men det er juss; virkeligheten er *amisti corpus*, du har tapt eller gitt opp din kropp. Det moderne menneske er et nesten kroppsløst vesen. "A glimpse of stocking" (s. 248), "instrumentalisering av kvinnekroppen", trening som askese (s. 250-51) og ikke stort mer. I førmoderne tid fantes kanskje ikke slikt, men da hadde de iallfall kroppsarbeidet for de fleste.

Skulle jeg våge å tenke med Deleuze og Guattari, ble det moderne menneske en "begjærende maskin" som produserer en kropp hvor det et av de viktigste organene er *øret* og dets abstrakte musikkglede, øret som lytter i fullkommen disiplinert urørlighet i den klassiske

musikkens konsertsal. Ifølge samme Deleuze (1983) er øret kanskje iferd med å vike for *øyet*, blikket, men akkurat like urørlig i kinosalens, kulturindustriens mørke. Resten, lemmer og bole forblir "en kropp uten organer". Tanken går til Deleuze-tilhengeren Michel Tournier og hans lek med Robinsonmyten (1969). På hans øde øy er det overflod, og Robinson kan hengi seg til det "polymorft perverse" så lenge som helst. Men han kjenner det som å gå i oppløsning som person og griper til arbeid og slit, ikke som Weberiansk puritaner av frykt for å miste frelsen, men av frykt for å miste seg selv. Arbeidet, veksten, økonomien, ja det moderne selv framstår som en slags tvangsnevrose, som tilslutt finner en usannsynlig men lykkelig løsning - i Tourniers roman. I virkeligheten er det det moderne, frie individet som er noe bortimot en nevrose, en ånd uten kjød.

Jeg akter på ingen måte å framholde meg sjøl som noe unevrotisk, glad utagerende kroppsmenneske og har heller ingen bestemt mening om hvem og hvor mange andre som er det. Men for egen del synes jeg nok at jeg av og til merker at *kroppen protesterer*. De "uproduerte organene" så å si aner at de kunne, de burde, vært der, vært med, gjort noe, følt virkelig lyst og smerte, skapeglede og skuffelser *på kroppen*.⁷ Slik sett er "det moderne" også et kasus for terapi. *Das unbehagen in der Kultur* - javisst, men Freud hadde ikke annen løsning enn "å holde ut", sublimere. Det holder ikke lenger. Og andre løsninger trenger ikke bety fotballgledens, idrettfansens vikarierende kroppsutfoldelse, og heller ikke det "sub-individuelles" oppløsning av individet som etisk ansvarlig. For hvis f.eks. SM-tilhengerne går farlig langt, nytter det ikke å si "That was Mr. Hyde, not me".

⁷ En annen, nærmest motsatt sak er det at dagens media hensynsløst utnytter denne modernitetens kroppslengsel. Oppslagene gjør mennesket til et rent biologisk vesen, utsatt for rent biologiske farer og fristelser – ingen ende på vold, mord, ulykker, massakrer, gisler, truende sykdommer på den ene side, og på den annen "hvordan *du* kan sikre *deg*" mot alt dette; et rent vekselbruk i skremsler og betryggelse. Men akk, dømt til å mislykkes, ja perverteres. For media består av bilder og tekst, uten snev av virkelig, egen kroppsopplevelse.

Kroppsutfoldelse altså, men ikke bare det. For noen betyr det risikosport, "adrenalinkick". Det er i og for seg utmerket; jeg skjønner at dristighet og mot trengs. Ellers hadde vi ingen skyskrapere, høye brospenn eller dype tunneller osv. Men det har likevel slått meg at det er noe umåtelig, nesten biologisk primitivt ved "adrenalinkick". Hvem vet om ikke flua som såvidt unnslipper to klappende hender får en slik kick, ja kanskje endog basillen som motstår antibiotika? Fortsatt ikke noe galt i dette, men jeg skulle nok ønske flere la seg etter å få minst like sterk kick, ikke bare av kropp, men også av nye, spennende *tanker*, "idékick".

Kanskje er dette ikke annet enn Østerbergs "mistroiske" holdning, jeg veit ikke. Men kanskje er det også et forsøk for en åpenhet for at "det moderne" kan tåle større endringer, overskride seg selv på mer grunnleggende vis, uten at det gir grunn til uro.

Dialektikk uten synteser?

De bevarende kreftene er uten tvil meget sterke, hva enten de er moderne, a- eller anti-moderne. Men det er noe utilfredsstillende med et siste kapittel som kalles "Gjentakelsen" og omfatter mer enn halvparten av de siste hundre år. Blant mye annet da også det aller meste av Østerbergs eget liv - "gjentakelsen"? Tidligere siterte han Sartres "man skal ikke redusere forandringen til identitet". Kan det være noe her som har gått i stå, for kulturen - eller for betrakteren?

Den klassiske dialektikken lærer at tese og antitese gjennom kamp går opp i noe nytt, en syntese. Det vanlige synet på "det moderne" er nettopp slik, at det er en syntese hvor gamle motsetninger har gått i oppløsning: Stormen på Bastillen gjorde slutt på *lettres de cachet*, straff uten lov og dom. Og Thermidor-republikken, et styre av de eiende, gjorde slutt på kongelig privilegert monopolhandel. Striden mellom adel og borgerskap skapte proletariatet, den eiendomsløse

arbeiderklassen, osv. Kanskje kommer det igjen, men da i ny form - f.eks. "første gang som tragedie, annen gang som farse".

Hos Østerberg er dette annerledes; jeg synes jeg ser sporene av en annen dialektikk, en *det uferdiges dialektikk*, dialektikken uten synteser eller ihvertfall med skrøpelige, svake, nesten sammenbruddstruede synteser. For det a- eller anti-moderne blir jo ikke borte med det moderne. De lever videre, tilogmed styrket for en rommelig tid.⁸

Det er jo i og for seg spennende tenkning, absolutt idékick, men ikke uten problemer. Drar man det for langt og udialektisk, kan man havne tilbake i forfallshistorien, de klassiske grekernes tanke om at historien går tilbake, forfaller fra den gang gudene vandret på menneskenes jord og alt var bare himmelsk. Habermas er grunnleggende uavklart på dette punkt. *Borgelig offentlighet* (1971) er utpreget forfallshistorie mens modernitetsboka (1988) og andre er like utpreget, avmålt men likevel optimistiske, med tro på framskrittet, det moderne som uavsluttet prosjekt.

Men problemet er at det uferdiges dialektikk lett kommer i strid med et grunntrekk ved selve "det moderne", nettopp troen på utvikling forstått som framskritt, vekst. Det uferdiges dialektikk er selv en utfordring til framskrittstanken, for det "uframskredne" vedvarer jo. Negativt forstått er dette nærmest en selvmotsigelse. Men forstått positivt er det, ikke de postmodernes "små fortellinger", men heller *kulturkamp*, med Østerbergs bok som et viktig bidrag. Det moderne vinner fram, må vike eller holder seg ved lag gjennom stadige, uavklarte, nesten uavgjorte strider med nye og gamle motkrefter. Den moderne vestlige kultur er av forholdsvis ny opprinnelse. "*Et peut-être*

⁸ *Metasociology* fra 1987 framstiller heller det moderne, (ny-)liberale system som *deadlock*, låst i stillstand mellom jevnsterke krefter innen systemet selv. Men innebærer ikke det nettopp at dialektikken, i verden og den tenkning som vil gripe den, har, om ikke stoppet opp så iallfall tatt pause, skaper skadede eller uferdige synteser? Det er derfor det gjelder å inspirere til, eller sparke igang igjen, en dialektikk som har låst seg - i fortsatt moderne retning.

la fin prochaine”, for å la Foucault få siste ord. Kampen fortsetter.
Hvem tar cupen og topper ligaen neste år?

Litteratur

- Bauman, Zygmunt (1991): bl.a. *Modernity and holocaust*, Polity press
- Deleuze, Gilles (1983): *L'image mouvement*, Minuit
- Deleuze, Gilles & Guattari, (1972): *Capitalisme et schizophrénie. L'anti-Oedipe*, Minuit
- Gouldner, Alvin (1975): *For sociology*, Penguin
- Gundersen, Bjarne Riiser (2000): "Skuffende modernitetsleksikon", i *Klassekampen* 12.2
- Guneriussen, Willy (1999): *Å forstå det moderne*, TaNo Aschehoug
- Habermas, Jürgen (1971/1962): *Borgerlig offentlighet*, Gyldendal
- Habermas, Jürgen (1999): *Kraften i de bedre argumenter*, Ad Notam Gyldendal, artikkelen "Borgerlig offentlighet - i tilbakeblikk", tysk orig. 1990
- Habermas, Jürgen (1988): *Der philosophische Diskurs der Moderne*, Suhrkamp
- Jensen, Kjell Olav (1999): "En bønn for moderniteten", i *Dagsavisen* 4.12
- Latour, Bruno (1991): *Nous n'avons jamais été modernes*, La Découverte
- Liotard, Jean-François (1986): *Le postmoderne expliqué aux enfants*, Galilée
- Miller, Daniel (1994): *Modernity. An ethnographic approach*, Berg
- Nilsen, Håvard og Østerberg, Dag (1998): *Statskvinnen. Gro Harlem Brundtland og nyliberalismen*, Forum Aschehoug
- Otnes, Per (1981): "Prinsipp Bartøk". *Etnisk gjenoppblomstring i Vest-Europa*, ISO/UiO, arbeidsnotat nr. 165
- Peterson, Richard & Simkus, Albert (1993): "How musical tastes mark occupational groups", i Lamont, Michèle & Fournier, Marcel: *Cultivating differences*, Univ of Chicago press
- Sandberg, Tor (2000): "Byen blir grønn", i *Dagsavisen* 24.5
- Sartre, Jean-Paul (1960): *Critique de la raison dialectique*, NRF

- Strøksnes, Morten Andreas (1999): "Østerbergs modernitet", i *Dagens næringsliv* 7.12
- Tournier, Michel (1972): *Vendredi, ou les limbes du Pacifique*, Gallimard. Norsk oversettelse som *Fredag eller gjenfødselen*, 1984
- Østerberg, Dag (1999): *Det moderne*, Oslo, Gyldendal
- Østerberg, Dag (1998): *Arkitektur og sosiologi i Oslo*, Pax
- Østerberg, Dag (1997): *Fortolkende sosiologi II*, Universitetsforlaget
- Østerberg, Dag (1987): *Metasociology*, Scandinavian univ press
- Østerberg, Dag (1962/2000): *Den sosiale realitet*, orig. stensilert magisteravhandling fra Institutt for sosiologi, nyutgave ved *Sosiologisk årbok*

Det uferdige dialektikk?